

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 130.2:378.147

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Олексин О.О.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, вимагають нових підходів у вирішенні освітніх проблем. Стаття присвячена розгляду інтелектуальної культури як комплексної категорії соціально-гуманітарного знання. Обґрунтовано взаємозв'язок і взаємозумовленість інтелектуальної діяльності та професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів. У якості шляхів формування культури мислення розглядаються система освіти та самоосвіта. Особливу увагу акцентовано на головних умовах та детермінантах цього процесу.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальна культура, інтелектуальний розвиток, мислення, освіта.

Постановка проблеми. В епоху активної модернізації вітчизняної економіки і формування сучасних засад системи освіти існує нагальна потреба зі створення умов для ефективної підготовки вищою школою спеціалістів, здатних задовольнити соціальний запит у фахівцях нової якості. Філософське осмислення та аналіз суспільно-історичних реалій сьогодення, зростаючі вимоги до особистісного розвитку та професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів серед іншого актуалізує увагу до змісту такої категорії, як «інтелектуальна культура» та її складових елементів.

Шляхи та фактори формування інтелектуального потенціалу студентської молоді є предметом жвавої дискусії в середовищі науковців та освітян, пов'язаної з необхідністю осучаснення системи освіти як з точки зору змісту навчально-виховного процесу, так і з позицій пошуку ефективних технологій передачі знань. Як свідчить історія, освітня галузь завжди відіграла ключову роль в прогресивному поступі людства. Даючи поштовх новим технологіям, формуючи громадську свідомість, вона була тим інструментом, який дозволяв удосконалювати саме суспільство і окремо взятую людину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потрібно сказати, що наукове обґрунтування інтелектуальної культури з позиції досягнення її базової складової інтелекту має давню ще філософську традицію. Але зростання уваги до даної проблематики стає особливо помітним в новітній період. Фундаментальні наукові теорії інтелектуального розвитку людини запропонували відомі мислителі світового рівня М. Гайдеггер, Дж. Дьюї, Е. Фромм, Х.-Г. Гадамер та ін. [1, с. 36-37]. Філософський спадок у вивченні основ людського мислення відкрив для педагогіки вищої школи та інших наук широкий простір для створення нових теоретико-методологічних підходів у формуванні культури мудрості та інтелекту в молодіжному середовищі, прикладом чого стали напрацювання зарубіжних науковців Р. Кеттела, М. Ліпмана, Р. Пауля, Г. Єгорової.

На сучасному етапі поняття «інтелектуальна культура», зважаючи на його складність та не-

однозначність, активно досліджується комплексом соціально-гуманітарних знань. У контексті філософської рефлексії, а також в межах здобутків педагогіки та психології піднята нами проблематика знайшла своє відображення і у низці досліджень вітчизняних науковців, таких як В. Петрушенко, Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, Д. Крюкова, М. Бондар [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи з багатозначності тлумачення, поняття «інтелектуальна культура» вимагає свого подальшого вивчення на міждисциплінарному рівні. Крім того, складні та стрімкі перетворення в сфері соціокультурного життя окремого індивіда та суспільства загалом висувають перед освітянами на перший план цілий ряд актуальних завдань. Серед них і потреба пошуку нових, відповідних духу часу підходів у формуванні інтелектуального потенціалу молодого покоління людей.

Мета статті – окреслити теоретичні та практичні аспекти становлення та розвитку інтелектуальної культури студентства в освітньому просторі ВНЗ шляхом переосмислення минулих та сучасних досягнень у розробці даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що культура – поняття універсальне, інтегроване в будь-яке соціальне явище, в різні процеси суспільного життя, а також є важливою характеристикою мислення загалом або ж окремих його сторін. Як і кожне соціальне явище, інтелект також може характеризуватися з допомогою поняття «культура». Відтак не дивно, що в ХХІ ст. на різних рівнях широко застосовується словосполучення інтелектуальна культура. При цьому дане поняття постійно еволюціонує, наповнюючись в різні історичні епохи в тих чи інших культурах своїм специфічним тлумаченням. Кожне суспільство породжує певну модель інтелектуальної культури. Вона має певні складові та відповідні соціально прийнятні та схвалені способи реалізації. Ці особливості обумовлюють потреби соціуму, які втілюються в мотивах індивідуальної поведінки конкретної людини. Можна сказати, що стан суспільства генерує інтелектуальний простір, а також стан і рівень інтелектуальної культури.

Аналіз наявних на даний час досліджень не дає єдиного уніфікованого та вичерпного визначення поняття «інтелектуальна культура». Узагальнюючи їх, дозволимо собі розглядати його як складну структуру розумової та практично-дослідницької діяльності, яка формується як в процесі навчання, так і в результаті самоосвіти та професійної практики [5, с. 134-135].

У різних сферах суспільного буття постійно відбуваються перетворення, результатом яких є нові вимоги до підготовки фахівців. На думку В. Кременя, модернізація національного освітнього простору, серед інших кроків, має передбачати «перехід від кваліфікації до компетенції, яка дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, що уможливує діяльність освіченої особистості незалежно від локального чи глобального контексту ринку праці» [6]. Поряд із професійними знаннями та вміннями великого значення набувають особистісні якості: загальна культура, ініціативність, здатність ухвалювати рішення, готовність до набуття нових знань. Одним із завдань професійної освіти є також створення умов для інтелектуального розвитку студентства. Інтелектуальна культура – важливий аспект професіоналізму майбутніх фахівців. Вона дозволяє у перспективі налагодити продуктивну професійну діяльність та створює для випускників інститутів та університетів передумови щодо досягнення успіху в кар'єрному зростанні.

Важливим завданням педагогіки вищої школи є мотивування студентів до активної розумової діяльності протягом всього періоду їх перебування в стінах ВНЗ. Як слушно зауважив А. Швейцер, «тільки те, що народжене мисленням та звернене до мислення, може стати духовною силою для всього людства. Тільки те, що переломлюється в мисленні багатьох людей і при цьому сприймається як істина, володіє силою переконання, що природно передається та не вичерпується. Тільки за умови постійного апелювання до мислячого світогляду можуть пробудитися всі духовні здібності людини» [9, с. 51].

Процес розвитку інтелектуальної культури визначається кількома групами детермінант. Згідно системного підходу базовий рівень складають природні детермінанти, куди відносять задатки вроджених особливостей характеру як інструментальної сфери індивідуальності. Група психологічних детермінант включає в себе особистісні властивості людини, що сприяють становленню культури інтелекту (самооцінка, самосприйняття, відношення до світу, особисті смисли та цінності, творче начало та ін.). І останню групу становлять соціальні детермінанти розвитку. Саме вона є чи не найбільш визначальною в житті кожного індивіда, складаючись з соціокультурного досвіду суспільства, соціального простору та ментального багажу особистості, набутих нею в результаті взаємодії з оточенням та освітнім простором [5, с. 134-135].

Потрібно розуміти, що інтелектуальна культура не дається людині в готовому вигляді, а формується в ході оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Завдяки ефективній організації учбового процесу можна створити повноцінні умови для її формування.

Одним з найважливіших етапів на цьому шляху є мотивація. У ході реалізації його завдань формуються спрямованість до інтелектуальної діяльності, потреба до особистісного саморозвитку та фахового зростання, готовність до творчої взаємодії в освітньому процесі, вміння формулювати та висловлювати свої думки та судження [4, с. 39].

Актуальність проблеми формування інтелектуальної культури в середовищі студентської молоді зумовлена тим фактом, що під час навчання їй доводиться мати справу з великим обсягом інформації. Як наслідок, потрібно вміти її відібрати та здійснити повноцінну обробку за допомогою таких розумових операцій, як аналіз, синтез, систематизація, класифікація, порівняння. Тому наступний етап, який умовно можна назвати інтелектуально-інформаційним, ставить за мету виробити у студентів цілісне розуміння поставленої проблеми. Тут вони отримують необхідні знання, що стосуються взаємодії з інформаційним простором, оволодівають вмінням пошуково-дослідницької діяльності. Адже за прогнозами вчених у недалекому майбутньому в постінформаційному суспільстві головним капіталом стане вже не сама інформація, а її ефективний виробник [7, с. 304].

Основними завданнями творчо-діяльнісного етапу можна вважати формування в студентства різного роду інтелектуальних умінь, серед яких виділимо здатність до вирішення проблемних пізнавальних питань, самостійного виконання поставлених задач, використання отриманих теоретичних знань та інформації на практиці, а також здатність до оцінки результатів власної діяльності. Під час нього, акцентуючи увагу на розвитку творчого потенціалу студентів, вища школа формує компетентності майбутніх фахівців. Однією з ключових характеристик поняття «компетентність» науковці якраз називають спосіб мислення особи як спеціаліста, здатність ефективно реалізовувати отримані знання, вміння та навички в професійній діяльності, успішно розв'язувати складні проблеми, які виникають при засвоєнні нових сучасних інформаційних технологій [3, с. 52].

Врешті формування інтелектуальної культури в освітньому просторі передбачає оціночно-рефлексивну діяльність студентів. Описуючи сучасні проблеми в сфері вищої освіти, американський мислитель Р. Пауль, справедливо зауважував: «Фундаментальними особливостями того світу, в який наші студенти входять сьогодні, є пришвидшені зміни. Це світ множинної інформації, яка при цьому швидко старіє. Це світ, де ідеї постійно реструктуруються, проходять перепевірку і переосмислення; світ, де ніхто не може вижити з одним простим способом мислення, де власне мислення потрібно постійно адаптувати до мислення інших, де варто поважати прагнення до ясності, точності й ретельності, де навик роботи повинні постійно розвиватися і удосконалюватися. Ніколи раніше ми не стикалися з такою реальністю. Ніколи раніше система освіти не готувала студентів до такої динаміки змін, непередбачуваності, складності» [8, с. 20]. Саме тому рефлексія стосовно набутих вмінь та навиків повинна спрямовувати отриманий в ми-

нулому результат в цілеспрямовану дію задля подальшого інтелектуального поступу молодії людини.

Зрозуміло, що усі означені нами етапи формування інтелектуальної культури є взаємопов'язані між собою. Також важливо уявити, що цей процес повинен мати неперервний та системний характер.

Висновки. В умовах постіндустріальної цивілізації та ринкової економіки вирішальне значення у процесах стабілізації суспільного розвитку набуває науково-освітня сфера. Безумовно, що в рамках даного дослідження складно повністю викласти усі сутнісні ознаки інтелектуальної культури та всебічно розкрити її місце в сучас-

них освітніх процесах. Разом із тим доконаним фактом є те, що саме освітня сфера є фундаментом формування культури мислення. Як свідчить практика, багато у чому майбутні вектори розвитку суспільства визначаються якраз інтелектуальним потенціалом молодого покоління людей. Інтелектуальна культура формує здатність критично мислити, діяти та сприймати світ і самого себе, без чого в умовах нової інформаційної цивілізації людина ХХІ ст. просто не зможе стати активним суб'єктом суспільно-історичного процесу. Інтелектуальна діяльність, охоплюючи найістотніші межі особистості, сприяє формуванню її як професіонала, допомагає віднайти своє місце у суперечливих реаліях соціального буття.

Список літератури:

1. Архіпова Є.О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства / Є.О. Архіпова, О.В. Ковалевська // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 2. – С. 34-38.
2. Бондар М.В. Педагогічні умови формування інтелектуальної культури студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М.В. Бондар; Вінниця, держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 300 с.
3. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді: монографія / кол. авт.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 520 с.
4. Загоскина И.В. Этапы формирования интеллектуальной культуры будущих экономистов [Электронный ресурс] / И.В. Загоскина // Вестник Вятского государственного университета. – 2011. – № 2-3. – С. 37-42. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/etapy-formirovaniya-intellektualnoy-kultury-buduschih-ekonomistov>.
5. Иванова В.П. Феноменология интеллектуальной культуры: общие характеристики [Электронный ресурс] / В.П. Иванова // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 334. – С. 132-137. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/fenomenologiya-intellektualnoy-kultury-obshchie-harakteristiki>.
6. Кремень В. Філософія освіти ХХІ ст. / В. Кремень // Освіта України. – 2002. – 28 грудня. – № 102-103.
7. Терно С.О. Критичне мислення – середньовічна відсталість? / С.О. Терно // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 37. – С. 301-306.
8. Тягло А.В. Критическое мышление: проблема мирового образования ХХІ века / А.В. Тягло, Т.С. Воропай // Постметодика. – 2001. – № 3(35). – С. 19-26.
9. Швейцер А. Благоговение перед жизнью: Пер. с нем. / Сост. и посл. А.А. Гусейнов; общ. ред. А.А. Гусейнова и М.Г. Селезнева. – М.: Прогресс, 1992. – 576 с.

Олексин О.О.

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Преобразования, происходящие в украинском обществе, требуют новых подходов в решении образовательных проблем. Статья посвящена рассмотрению интеллектуальной культуры как комплексной категории социально-гуманитарного знания. Обосновано взаимосвязь и взаимообусловленность интеллектуальной деятельности и профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений. В качестве путей формирования культуры мышления рассматриваются система образования и самообразование. Особое внимание акцентировано на главных условиях и детерминантах этого процесса.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуальная культура, интеллектуальное развитие, мышление, образование.

Oleksyshyn O.O.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

THE PROBLEM OF FORMING THE STUDENTS' INTELLECTUAL CULTURE IN THE CONTEXT OF MODERN PHILOSOPHY OF EDUCATION

Summary

Transformation processes that takes place in the Ukrainian society requires new approaches in solving educational problems. The article considers the intellectual culture as a complex category of social humanitarian knowledge. The intercommunication and interdependence of intellectual activity and professional training of students at higher educational establishments are grounded. The system of general education and self-education are considered to be the ways and means of forming the culture of thinking. Special attention is paid to the basic conditions and determinants in this process.

Keywords: intellect, intellectual culture, intellectual development, thinking, education.